

बँक ठेवी विरुद्ध म्युच्युअल फंडातील गुंतवणूक – एक वास्तव

श्री. माधव प्रभुणे
बँकिंग तज्ञ

आजकाल म्युच्युअल फंडातील आकर्षक उत्पन्न देणारे विविध पर्याय उपलब्ध झाल्याने ठेवींच्या रक्कमा बँकांतून म्युच्युअल फंडाकडे स्थलांतरित होऊ लागल्या आहेत व या मध्यस्थीच्या व्यवहारात अडथळे निर्माण होऊ लागले आहेत. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात शेड्युल्ड कमर्शियल बँकांच्या ठेवी रु. १६८ लाख कोटी तर कर्जे रु. २११ लाख कोटी इतक्या झाल्या. कर्जातील वाढ ही ठेवींच्या वाढीपेक्षा जास्त होती. याचाच अर्थ बँकांचे ठेव – कर्जे प्रमाण जे आदर्श म्हणून ७०% असावयास हवे ते ७५% वा जास्त इतके होऊ लागले आहे. याचा

विपरित परिणाम बँकांच्या तरलतेवर (liquidity) होऊ लागला आहे. आणखीन एक उल्लेखनीय बाब म्हणजे कमी व्याजदराच्या बचतठेवींचे प्रमाण २% ने कमी होऊन बँकांच्या नफा क्षमतेवर परिणाम होऊ लागला आहे.

वरील अडचणींतून मार्ग काढावयाचा झाल्यास बँकांना मोठ्या प्रमाणावर ठेव संकलन करणे, जास्त व्याजदर देणे क्रमप्राप्त ठरते. पण याचा विपरित परिणाम व्याजखर्च वाढून व व्याजातील दुराव्याचे/मार्जिनचे आदर्श प्रमाण कमीत कमी ३% च्या खाली जाण्याचा धोका आहेच.

अ.क्र.	विषय	बँक ठेवी	म्युच्युअल फंडातील गुंतवणूक
१.	गुंतवणुकीचा प्रकार, कालावधी व रक्कम	मर्यादित जसे १) बचत ठेव मागताच क्षणी परत करावयाची २) मुदतीच्या ठेवी ७ दिवसांपासून १० वर्षांपर्यंत कमीत कमी रु. ५०० वा जास्तीत जास्त मर्यादा नाही.	– इक्विटी – बॅलन्स फंड – मनी मार्केट म्युच्युअल फंड – इन्डेक्स बॉण्ड्स: ओपन एन्डेड योजनेतून केव्हाही पैसे काढता येतात व ठेवता येतात
२.	व्याज उत्पन्न	बचत खाते : ०.५ % ते ४ % मुदत ठेवी: ४ % ते ७.५ % व्याजदर स्थिर असतात	– कॅपिटल गेन्स टॅक्स: कमोडिटीज – सिस्टीमॅटीक इन्वेस्टमेंट प्लॅन (SIP) मध्ये कमीत कमी रु. ५०० रक्कम गुंतविता येते. – इतर म्युच्युअल फंडात कमीत कमी रु. १००/- ते रु. ५००/- पर्यंत गुंतविता येतात.
३.	नॉमिनेशन सुविधा	फक्त एका व्यक्तीला नॉमिनी करता येते. बँकिंग रेग्युलेशन कायदा, १९४९ मध्ये जास्तीत जास्त ४ व्यक्तींना नॉमिनी करता येईल असे दुरुस्तीचे बिल संसदेत लवकरच येत आहे.	जास्तीत जास्त ३ व्यक्तींना नॉमिनी नेमता येते. तसेच प्रत्येकाला द्यावयाचा प्रतिशत भाग (share) निश्चित करता येतो. नॉमिनेशन नवीन करणे, रद्द करणे, बदलणे इ. करता येतात.
४.	जोखीम	कमी जोखीम व व्याजाची हमी असते.	जास्त जोखीम व व्याजाची हमी नसते.
५.	क्रय शक्ती	खरेदी करण्याची शक्ती मर्यादित राहते.	खरेदी करण्याची शक्ती जास्त व अमर्यादित.
६.	स्थलांतर	बँकांतून म्युच्युअल फंडाकडे जास्त उत्पन्नाच्या मोठ्या प्रमाणावर स्थलांतर होत आहे. भांडवली बाजार निर्देशक वाढल्यास स्थलांतर जास्त होते.	सर्वसामान्यपणे असे स्थलांतर म्युच्युअल फंडाकडून बँक ठेवींमध्ये होत नाही. तुलनेत स्थलांतर कमी

७.	गुंतवणुकीचे आकर्षण	कमी प्रमाणात असते	जास्त प्रमाणात असते
८.	उत्पन्नाची अपेक्षा	मर्यादित असते	अमर्यादित उत्पन्न मिळण्याची अपेक्षा असते.
९.	कर सवलती	मिळणाऱ्या व्याजावर टीडीएस कपात होते की जी १०% ते २०% पर्यंत असते	– मुदती अंती मिळणाऱ्या व्याजावर आयकर कपात होते. आता बॉण्डवर मिळणाऱ्या व्याजावर (accrual) टीडीएस कापण्याचा निर्णय झाला आहे. – भांडवली नफा व मिळणाऱ्या उत्पन्नावर कमी दराने टॅक्स कापला जातो.
१०.	प्रचार/प्रसार	आर्थिक साक्षरतेमुळे कमी उत्पन्न देणाऱ्या ठेवीपेक्षा जास्त उत्पन्न देणारे इतर पर्याय गुंतवणुकदार शोधत असतात. कमीत कमी रक्कम बँक ठेवींमध्ये ठेवतात.	गुंतवणुकदारांना कॅपिटल मार्केट व स्टॉक एक्सचेंज कार्यपद्धती तसेच विविध उपलब्ध असलेल्या पर्यायांमुळे गुंतवणुकदार मोठ्या रकमांची गुंतवणुक विभागून ठेवतात. (Diversification)
११.	हमी, विमा कवच व विश्वासाहता	ठेवींना बँकांची हमी असल्याने त्यांची विश्वासाहता जास्त असते. डीआयसीजीसीचे विमा संरक्षण प्रत्येक व्यक्तीमागे रु. ५ लाखांपर्यंत उपलब्ध असते. यामुळे नावांमध्ये वाढ करून विम्याची रक्कम रु. ५ लाखांपेक्षा अधिक प्राप्त करता येते.	म्युच्युअल फंडातील गुंतवणुकीला कोणतीही हमी नसते व त्यांना विमा कवच नसते. त्यामुळे त्या असुरक्षित असतात. काही म्युच्युअल फंड्स सुरक्षित असतात. उदा. डेब्ट इक्विटी फंड
१२.	वर्ग करता येण्याजोगे (Transferable)	अशी सोय नाही. ठेवीदाराचे नाव दाखल करणे, वगळणे करता येते.	अशी सोय नाही.
१३.	तरलता व लवचिकता	बचत ठेवींतील गुंतवणुक मागताच क्षणी काढता येते. सबब ती लवचिक असते.	फक्त मनीमार्केट म्युच्युअल फंडातील गुंतवणुकीची तरलता अधिक असते.
१४.	प्रगत तंत्रज्ञान	वापर कमी. पारंपारिक गुंतवणुका अधिक होतात.	४४ फिनटेक अॅसेट मॅनेजमेंट कंपन्यांमुळे प्रगत तंत्रज्ञानाचा उपयोग विविध प्लॅटफॉर्म्सवर गुंतवणुका डिजिटल प्रणालीद्वारे उपलब्ध होतात व ते पण एका क्लिकवर.
१५.	स्पर्धा	ठेवींबाबत स्पर्धा असते, परंतु ठेवी घटत चालल्यामुळे त्या वाढवण्यासाठी व्याजदरात वृद्धी करावी लागेल व त्यामुळे नफ्यावर विपरीत परिणाम होईल. बँकांना म्युच्युअल फंड वितरण व वेल्थ मॅनेजमेंट सेवा घ्याव्या लागतील, परंतु व्यावसायिक कौशल्याचा अभाव बँकांकडे आढळतो.	अॅसेट मॅनेजमेंट कंपन्या अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाच्या जोरावर बँकांपेक्षा कित्येक पटीने अधिक तत्पर सेवा प्रदान करतात. कर्मचारी व्यावसायिक असतात.
१६.	कर्ज सुविधा	मुदतीच्या ठेवींवर कर्ज उपलब्ध होते. व्याजदर: १% ते २% ठेवींवरील व्याजदरांपेक्षा जास्त असते. ८५% ते ९०% पर्यंत कर्ज मिळू शकते.	इक्विटी व डेट फंडाच्या तारणांवर बँका व इतर वित्तीय संस्था कर्ज देतात. बाजारातील नेट अॅसेट व्हॅल्युच्या ८०% ते ९०% पर्यंत कर्ज मिळते.

१७.	मुदतीपूर्व काढण्याची सुविधा	पैसे उपलब्ध ठेवींच्या कालावधीसाठी देय व्याजदर वजा १% दंड व्याज लावला जातो.	फक्त ओपन एन्डेड म्युच्युअल फंडातील पैसे काढताना काही दंड रक्कम कापली जाते. क्लोज्ड एन्डेड म्युच्युअल फंडाबाबत लॉक-इन कालावधी ३ ते ५ वर्षे इतका असतो. पैसे केव्हाही काढता येत नसले तरी खरेदी-विक्री (ट्रेडिंग) स्टॉक एक्सचेंजमध्ये करता येते. टॅक्स इन्डेक्स लिंकड म्युच्युअल फंडाकरिता ३ वर्षांच्या मुदतीनंतर रक्कम काढता येते.
१८.	गुंतवणुकीचे मूल्य	ठेवींवरील व्याज 'पुनर्गुंतवणुक योजनेत' मुद्दलात जमा होते व त्यावर तिमाही चक्रवाढ व्याजाने व्याज जमा होते. व्याजाचे दर उत्पन्न व खर्च लक्षात घेऊन ठरविले जातात. जसे बेसरेट, प्राईम लेंडिंग रेट, रेपो रेट व व्याज मार्जिन अंदाजे कमीत कमी ३% अपेक्षित असते.	म्युच्युअल फंडाचे मूल्य दैनंदिन पद्धतीने बाजारभावानुसार खालीलप्रमाणे ठरते: फंडाच्या जिंदगीचे बाजारमूल्य – गुंतवणुकीचे बाजारमूल्य ----- युनिट्सची संख्या ओपन एन्डेड युनिटच्या खरेदी – विक्रीचा परिणाम नाव (NAV) वर होत नाही. गुंतवणुकीवर मिळणारा उत्पन्नाचा दर व होत असलेली वृद्धी असे मूल्य ठरवित असते व ते पारदर्शक व दैनंदिन उपलब्ध असते.
१९.	गुंतवणुकदारांची संख्या	५० कोटीपेक्षा अधिक. बँकांचा इतिहास ३०० वर्षांहून अधिक आहे.	एकूण लोकसंख्येच्या ८% लोकांनी म्हणजे ११ कोटीपेक्षा अधिक लोकांनी गुंतवणुक केलेली आहे. युनिट ट्रस्ट ऑफ इंडिया म्युच्युअल फंड ही पहिली संस्था १९६३ मध्ये सुरु झाली जीचा इतिहास ६१ वर्षांहून अधिक आहे.
२०.	नियंत्रक (controller)	रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया	सेक्युरिटीज एक्सचेंज बोर्ड ऑफ इंडिया (सेबी)
२१.	एकूण गुंतवणुक	सर्व बँकांतील मिळून ठेवींची रक्कम रु. २६० लाख कोटीपेक्षा अधिक आहे.	भारतात एकूण ४४ असेट मॅनेजमेंट कंपन्या कार्यरत असून फिनटेक कंपन्यांच्या सहाय्याने जमा केलेली एकूण गुंतवणुकीची रक्कम रु. ६६ लाख कोटीपेक्षा अधिक आहे. गेल्या १० वर्षांतील वाढ ही ६ पटीपेक्षा अधिक आहे की जिचे प्रमाण ४०% पर्यंत आहे. भारतातील सर्वात मोठी म्युच्युअल कंपनी स्टेट बँक ऑफ इंडिया म्युच्युअल फंड ही आहे.
२२.	गुंतवणुकदारांचा प्रकार	सर्व प्रकारचे ग्राहक हे ठेवीदार असतात जसे वैयक्तिक, भागीदारी संस्था, कंपनी, विश्वस्त संस्था इ. जेष्ठ नागरिक मोठ्या संख्येने ग्राहक असतात. जास्त करून तरुण वर्ग गुंतवणुक करीत नाही.	सर्व प्रकारचे ग्राहक हे ठेवीदार असतात जसे वैयक्तिक, भागीदारी संस्था, कंपनी, विश्वस्त संस्था इ. जेष्ठ नागरिकांची संख्या तुलनेने कमी असते. जास्त करून तरुण वर्ग गुंतवणुक करतात.

२३.	उत्पन्नाचे स्रोत	ठेवींची गुंतवणूक व कर्जे वितरित करून ठेवींवर मिळालेले व्याज व ठेवींवर द्यावा लागलेल्या व्याजाचा हिशेब करावा लागतो. कर्मचारी खर्च, व्यवस्थापन खर्च व तरतूदी (प्रामुख्याने एनपीए) व आयकर तरतूद इ. नंतर रहाणारी शिल्लक रक्कम म्हणजे निव्वळ नफा होय.	<p>म्युच्युअल फंडात खालीलप्रमाणे उत्पन्न मिळते:</p> <p>अ. भांडवलातील वृद्धी</p> <p>ब. जर कंपनी पोर्टफोलिओचे वितरण नफ्यात असल्यास, इक्विटी म्युच्युअल फंडावर डिव्हिडेंड देतात.</p> <p>क. डेट म्युच्युअल फंडांना बॉण्डस् व डेट इन्स्ट्रुमेंट वर व्याज मिळते.</p> <p>उत्पन्नाचा दर:</p> <p>अ. इक्विटी म्युच्युअल फंड स्टॉक मार्केटच्या कार्यानुसार वार्षिक ७% ते १५% उत्पन्न देतात. परंतु ते मार्केट जोखीमयुक्त असतात.</p> <p>ब. डेट म्युच्युअल फंड कमी उत्पन्न देतात. परंतु ते स्थिर व ४% ते ८% अशा दरांमध्ये व्याज देतात.</p> <p>क. हायब्रिड फंड्स म्हणजे डेट व इक्विटी यांच्या मिश्रणातून ८% ते १२% पर्यंत मिळते.</p>
-----	------------------	--	---

बँकांनी आता उत्पन्न – खर्च यांची सांगड घालून नवनिर्मित डिजिटल सेवा निर्माण केल्या पाहिजेत. ठेवींवर व्याजदर तुलनेत जास्त ठेवून कर्जांचे मार्केटिंग करून नफा क्षमता वाढविली पाहिजे. अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा अवलंब, फिनटेक कंपन्यांबरोबर सहकार्य करून स्पर्धेत टिकून राहणे गरजेचे ठरू लागले आहे. भारतीय बँकिंग आंतरराष्ट्रीय स्तरावर एक उत्कृष्ट बँकिंग प्रणाली म्हणून गौरविण्यात आली आहे. या सर्वांमुळेच आपले अस्तित्त्व आणखीन सक्षमपणे बळकट करून येणाऱ्या आव्हानांचा सामना यशस्वीरित्या त्या करतील.

○ दि अर्बन को ऑप बँक लि., धरणगाव ○

सांख्यिकीय माहिती दि. ३१.०३.२०२४				
अ.क्र.	तपशिल	संख्या	रक्कम	%
१	शेअर्स	१५०३९	६७२६७२२८.००	-
२	ठेवी	५५२१८	२०८८६६७३२९.८०	-
३	कर्ज	४०३५	१०८३५०८४५४.६८	-
४	सी.डी. रेशो	-	५१.८८%	-
५	गुंतवणूक (G. Sec.)	-	५५०२०८१९७.६०	-
६	इतर बँकांमधील ठेवी	-	३३६५४५६१८.००	-
७	नफा	-	१२६२७१३२.५०	-
८	थकबाकी	६.१७	२६.९१०४७२.९४	२.४८%
९	एन.पी.ए. ग्रॉस	१५७	३४९७६.९४८.९२	३.२३%
१०	एन.पी.ए. (नेट)	-	६९७६.९४८.६७	०.६६%

बँकेस प्राप्त पुरस्कार

- सन २०२० बँको ब्यु रिबन नागरी बँक विभाग ठेवी रु.१२५ ते रु. १५० कोटी तृतीय क्रमांक
- सन २०२१ बँको ब्यु रिबन नागरी बँक विभाग ठेवी रु.१५० ते रु. १७५ कोटी परिक्षक पुरस्कार
- सन २०२२ बँको ब्यु रिबन नागरी बँक विभाग ठेवी रु. १७५ ते रु.२०० कोटी तृतीय क्रमांक
- पद्मभूषण कै. वसंतदादा पाटील उत्कृष्ट ना. सहकारी बँक पुरस्कार (१०० कोटी २५० कोटी) नाशिक विभाग
- सन २०२३ बँको ब्यु रिबन नागरी बँक विभाग ठेवी रु. १८० ते रु.२०० कोटी प्रथम क्रमांक
- Year - 2024 FCBA Banking frontier Best Cyber Security Initiative
- सन २०२४ बँको ब्यु रिबन नागरी बँक विभाग ठेवी रु. २०० ते रु.२२५कोटी (पुरस्कार जाहीर)

संचालक मंडळ सदस्य

मा.श्री.प्रविण तु. कुडे मा.चेअरमन सों	मा.श्री.अंजनीकुमार भ. मुंडडा मा.द्वा. चेअरमन सों	मा.श्री.सुभाष दे. पाटील मा.संचालक सों	मा.श्री.रविंद्र ना. पाटील मा.संचालक सों	मा.श्री.संजय ता. कोठारी मा.संचालक सों
मा.अॅड श्री.दत्तात्रय लो.महाजन मा.संचालक सों	मा.श्री.सचिन अ. पानपाटील मा.संचालक सों	मा.डॉ. श्री.पुष्कर र. महाजन मा.संचालक सों	मा.श्री.सचिन अ. शाह मा.संचालक सों	मा.डॉ.श्री.स्वप्निल ज्ञा. पाटील मा.संचालक सों
मा.डॉ.सौ.मनीषा शं. सुर्यवंशी मा.संचालिका सों	मा.डॉ.सौ.अर्चना शा.कावरा मा.संचालिका सों	मा.श्री.समाधान पु. धनगर मा.संचालक सों	मा.श्री.सचिन दि. बागुल मा.संचालक सों	मा.श्री.नितीन र. चौधरी मा.संचालक सों
मा.प्रा.श्री.गणेश रा. महाजन मा. तज्ञ संचालक सों			मा श्री सुशील र. गुजराथी मा मुख्य कार्यकारी अधिकारी	